

[0278] DE FRYSKE EKSPERIMINTELEN (I)*

It ploechje dichters, dat sûnt 1950 bisiket om de Fryske poëzije to fornijen, neamt himsels “eksperimintelen”. Sa’n oantsjutting seit jin it measte net: lyk as in bulte bineamingen foar tiidrekken fan 'e skriftekennisse is dy fan it jongste laech ek frijhwat dizenich en jowt utersté net it bisûndere oan. Alle oarspronklike dichtkunst is ommers uteraerd in proefnimming, in prebearjen, in wrakseljen mei de uteringsmooglikheden fan 'e tael. De dichter hantearret de sprake as in fynbislipe ynstrumint foar syn tinken, fielen en skôgjen, en aloan sil er, as er út it goede hout snien is, war dwaen om dat ark op to skerpjen en op nije wize to brûken. As wy nou in skieding meitsje tusken eksperimintele en net-eksperimintele poëzije, dan hâldt soks yn, dat der op 't heden to uzes in dichterskaei opstien is, dat troch fûleindich krewearjen foar in oare uteringswize alhiel nije taelbousels foar ús delset hat.

Om it ûnderskie tusken de nijmoadrige en de âldstilige ferskunst dúdlik to meitsjen, sille wy earst neigean, hwat ta it wêzen fan 'e poëzije heart, en dan sjen, hoe en hwer't dy beide inoar ûntrinne. De dichterlike ambachtsman fan alle tiden arbeitdet mei lûding, byld en ritme, oars sein: hy boartet mei it lûd fan 'e wurden, mei de wurdbitsjuttingen en mei de technyk fan it sykheljen by it sprekken fan 'e taelfoarmen. Troch de wikselwurking fan dy trije eleminten

*) Dit artikel is de tekst fan in foar it Frysk Ynstitút holden winterlêzing, dy't op forsyk en mei stipe fan Perf. Dr. W.J. Buma gâns omarbeide en útwreide waard.

krije de wurden yn in dichtstik in greatere, sterkere, fûldere lading as se yn 'e tael fan aldendei ornaris hawwe. Yn ús deistich praet en petear binne de bitsjuttingen ôfsliten ta de trochsnéwearde, dy't se yn 'e omgong oannommen hawwe, en de lûding is troch sleau en achteleas taelgebrûk gâns fan syn glâns en gloede kwytrekke. De dichter dêrfoaroer nimt wurden en taelbrokken op, slipet se by, set se yn in oar forbân en brûkt se dan as nij foar syn alderpersoanlikste uteringen.

Hwat nou it forskil tusken de dichtkunst fan doe en fan nou oanbilanget, dat soene wy, útgeande fan 'e trije punten hjirboppe, sá oanjaen wolle:

a. *de lûding*. Yn 'e âldere ferskunst - de itige, de wenstige (of hoe't men dy ek mar bineame wol) - kriget de lûding it bêst syn gerak yn ien of oar rymskema. De ympressionisten binne al bigoun mei it tapassen fan klanksymbolyk, om dêrtroch sterker de klam op 'e bitsjutting to lizzen of om in natuerlûd (b.g. weagen, tonger, bistelûden) wer to jaen. De ekspressionisten makken gebrûk fan 'e lûding as stimmingseftergroun, faken al los fan 'e eigentlike bitsjutting, en de eksperimintelen binne dy wei noch fierder opgien, mei't hja út en troch lûdeleminten sûnder in biskate logyske ynhâld forarbeiden. Sa kriget in gedicht suver hwat fan in muzykstik, dê't it lûd ek op himsels yn wurdearre wurde moat. De eksperimintelen nou boartsje mei al dy mooglikheden, mar boppedat meitsje hja har faken los fan alle itige brûkmen yn 't stik fan rym en lûding. De bifrijing fan foarmen en foarskriften, fan alle twang en tucht, is nammers tekenjend foar de geast fan ús tiid en spgelt him allyksa yn 'e kunstuteringen.

b. *it byld*. Eartiids tsjinne it byld om in brêge to slaen tusken de wrâld om ús hinne en it moed fan 'e minske. It tinken en fielen waard doe werjown troch forliking mei in ding of in barren yn 'e wurklikheit, en dy omwei lâns koe in oarenien him dêr ynjaen. De hjoeddeiske dichter brûkt it byld lykwols net mear om it rjochtstreekse forbân mei de wurklikheit, mar om de tinzen en foarstellingen, dy't dêrtroch ûngemurkenwei yn 'e lêzers opkomme. It (âlde) lûdrym is sadwaende troch it 'byldrym' út it sté krongen, hwat sûnder mis oan 'e ynfloed fan 'e film op 'e taelutering taskreaun wurde moat, in ynfloed, dy't ek bliken docht oan 'e tapassing fan 'e montaezjetechnyk op 'e bou en gearstalling fan 'e noutiidske roman.

Sûnt dat de sielkunde ûntdutsen hat, dat der yn it ûnderbiwitten fan 'e minske libbensûnderfiningen gearkronen binne, dy 't by eltsenien op gelikense wize stal krije, b.g. yn 'e dreamsymboalen, sûnt dy tiid hearre ta it stylark fan 'e taelkunstner ek bylden, dy't men net mear mei it forstân, mar út it gefoelslibben wei bineikomme moat. Sokke bylden taeste dus nei djipper sielelagen fan 'e harker of lêzer as dy yn it wenstige dichtwurk.

c. *it ritme*. By de nijljochters is ek it ritme, dy sterke, gearbinende krêft tusken lûden en bylden, frijmakke fan regels en foarskriften. Dat hat nou in eigen funksje krige, is sels in part fan 'e folsleine bitsjutting fan in fers wurden. Yn it ramt fan 'e hjoeddeiske kultuer seit it himsels, dat op it ritme fan in nijmoadrich gedicht yn syn gleonens en gystenens de jazz in bisûnderen ynfloed hawn hat.

Wy kinne sadwaende gearfetsjend sizze, dat by it eksperimintele fers de wurden yn lûd, byld en assosiaesje split binne en troch de kearnspjaltingen yn dat dichtproses alhiel nije taeleleminten en lûdpatroanen ûntsteane. Lucebert hat him dêr earne sa oer útlitten

„taal die jee en na naait
op levenslange wangen en lippen" ¹⁾

en Marten Brouwer komt ta dit bislút: "Hjoeddeiske fersen binne gjin kreas oanleine blomperkjes mear en ek gjin húsdieren. Yn it oantsjuttingen fan situaesjes en dingen binne hja yndirekter, yn it sizzen fan fielen en tinken direkter as de poëzij dy't west hat. Fangefolgen hawwe se mei offisiële sinbou net folle mear to krijen." ²⁾

Om hwat doel oer sokke nije taelfoarmen to krijen, is it nedich, dat de lêzer him dêr mear as oars foar iepenset, ja mei syn hiele wêzen dêrfoar iepenstiet. Forlykjen mei de skilderkunst docht hjir faeks fortuten. Der hat in tiid west, dat portretten fan in hynsterider wakker yn 'e swang wiene. Foar de biskôger binne dy foarstellingen klear en dúdlik, hy kin dy ek sûnder djipper ynsjoch yn 'e kunst bisjen en der in oardiel oer hawwe. Mar nim nou ris "Man to pearde" fan Karel Appel! Dêr moat men jin der earst yn fordjipje, hokker middels oft dy skilder yn 't wurk steld hat om syn útbylding op it doek to krijen, en men komt net foar de frage wei, hwat foar doel der by de kunstner foarsitten hawwe kin. Hâldt soks dan yn, dat nijstilige kunst allinne mar foar in lyts ploechje wêze soe, in soarte fan kunst, dy 't inkeld foar fynpriuwers ornearre is? Né, utersté net, hwant der sit wis wol in eigentiidske algemienminsklikens yn. Men moat jin der lykwols alhiel yn jaen en dat is in hâlding, dy't foar de westerske minske omwennen bitsjut.

It lân leit dochs sa, dat forskate uteringen fan moderne kunst yn greате rounten wjerlûd oproppen hawwe, dat de dichtbondels fan 'e nijljochters kocht en lêzen wurde, - en soks grif net allinne as moadeforskynsel. Binammen de jongerein fynt dêr eat fan syn eigen libbensfielen yn werom. Ien en oar hat to krijen mei in ûndergroun fan bilibjen, dêr't it eksistintialisme ek by oanslút; der sit hwat yn fan forset tsjin de âlderein, fierders ek gâns in bytsje ûnwissens en allyksa eangstme foar de takomst. Op himsels mei dat gjin nijs hjitte, troch alle tiden hinne hawwe kunstners fan sokke dingen witten hawn, mar dochs hawwe de jongere dichters it gefoel, de oertsjûging, dat it der nou oars taleit, dat hja foar in så folslein oare en noch altiten hurd foroarjende wrâld oer steane, dat hja in nije tael skeppe wolle, om it tsjintwurdige wrâldbyld stal en har eigen tinken en fielen stim to jaen. Troch dy wei hifkje hja de wurden, lûden en bylden en geane dêr alle mooglikheden fan nei, kenne hja "de bezetenheid van woorden", lyk as Paul Rodenko dat neamt. Sok dichtwurk wol de minsken winne en ynhawwe, it wol harren de kâns net jaen om der frij foar oer to stean of der kâld ûnder to bliuwen, hja wurde - as se der alteast gefoelich foar binne - der alhiel yn bihelle.

1) Lucebert, *Apocrief De Analphabetische naam*, Amsterdam 1953², s. 55.

2) Marten Brouwer, *Earste pleitrede*, Quatrebras, jg. II, 1955, nû. 8, s. 8.

De dichter moat taelbommen yn 'e siele fan 'e lêzer of harker útinoarspatte litte, ornearret Sybe Sybesma ¹⁾, en Jelle de Jong ret ús oan:

„set de fuotten fan jim hert fansiden
bûch de rêch fan jim forstân
en reitsje mei de fingerseinen
fan jim fielen oan 'e groun"²⁾

Der is dan ek in mannichte fan útspraken gear to swyljen oer dy wrakseling om it nije wurd, de nije tael en it nije forstean fan 'e minsken ûnderinoar, bygelyks

„dou silst dyn jeften net bidobje sei master
ik sil *wer mei wurden wrakselje*
en de inket sil útrinne
wie ik mar in boerke
mei in geit en hinnen
in hûs en in wiif en in túntsje
ik soe knineblêdden sykje
en alles witte
frege ik god
hy sei
dou silst dyn jeften net bidobje
en sa wrakselje ik fierder" ³⁾

„út al myn kleauwen
sil ik skreauwe
om it wurd
it nije
dêr't ik ider amerij
yn leauwe
kin" ⁴⁾

„myn fersen binn' . . . wûndere wurdberten" ⁵⁾

Jan Wybenga forliket de dichter mei in gûchelhâns yn it hynstespul, dy't by de „wurdeljedder opglûpt nei 't hege plak op 't touterhout" ⁶⁾ en neamt sels syn fersewurk „gjin poëzij", mar „skossen liet" ⁷⁾.

De skaedkanten fan dy wrakseling en de toloarstelling oer it mislearjen komme goed út yn 'e hwat fortretlike rigels fan Tjitte Piebenga:

1) Sybe Sybesma, *In mooglike slach yn 'e loft oer dichtkunst*. Quatrebras, jg. V, 1959, nû. 5, s. 16.

2) Jelle de Jong, BINNE JIMME KLEAR? Quatrebras, jg. II, 1955, nû. 2, s. 3.

3) Steven de Jong, *de dichter*. Quatrebras, jg. V, 1959, nû. 3, s. 11.

4) Ella Wassenaer, *Reade runen*. Quatrebras, jg. V, okt. 1959, s. 3.

5) Durk van der Ploeg, *Lok op eachlingte*. Drachten 1959, s. 29.

6) Jan Wybenga, *Amoeben*. Drachten 1954, s. 9.

7) Jan Wybenga, *Amoeben*, s. 79.

„fersen skriuwe is leffens

.....

breklik genifel
mei wurden om
byfal" ¹⁾

Withoefaek ek treffe wy gedichten oan, binammen by Tjitte Piebenga en Jelle de Jong, dêr't de tsjoen fan 'e wurden as selsstannige krêften yn bisongen wurdt, bygelyks:

„nou leit it *wurd fan nachtkristal*
forstoarn yn tûtsen sûnder tal
sa eal en topswier dat fortriet
bilune yn de mjitten stiet
fan in fortroud gedicht" ²⁾

„sa stiet in dei fan bloedkorael
oer *wurden fan de nijste tael*
en rigels oer in âld bigjin
fine wer in nije sin" ³⁾

„*wurden fan in smel gewicht*
uterst lyts en sober" ⁴⁾
„lit ús dan de nachten
't *forfrjemde wurd*
ta leafde brekke" ⁵⁾

„*wurden fan it smelste jade*
pinsiele op dyn boarstgebynt" ⁶⁾

„de wurden binne draken
dy't ik fleane lit
mei in klute moude oan 'e sturt
hja moatte ierde drage
hja soene net forstien wurde
hja soene winen wurde" ⁷⁾

„ik wol boartsje mei de wurden
in famke mei har poppe
in poppe mei in rinkelbelle
ik hear de wurden ratteljen
de treinen op 'e rails
yn it ritme fan myn bloed
en ik set greate eagen" ⁸⁾

1) Tjitte Piebenga, *fersen*. Drachten 1963, s. 25.

2) Tjitte Piebenga, *de thermen fan karratsjana*, Boalsert 1959, s. [3].

3) Tjitte Piebenga, *de thermen fan karratsjana*, s. [2].

4) Tjitte Piebenga, *de thermen fan karratsjana*, s. [1].

5) Tjitte Piebenga, *fersen foar marida*, Drachten 1958, s. 12.

6) Tjitte Piebenga, *fersen foar marida*, s. 13.

7) Jelle de Jong, *út 'e pas*. Drachten 1958, s. 28.

8) Jelle de Jong, *culminaesje*. Quatrebras, jg. II, 1955, nûmers 3 en 4, s. 7.

Wylst de iene de tael brûkt as in middel ta magy - it oproppen fan in tsjoen en it fet krijen op in oarmans sielesteat -, komt de oare ta ynkear en hat wer witten fan 'e sprake as in godsjeft:

„God skoep it
lûd en de gedichten
sûnder alfabet
yn ien neamen
sûnder namme

ik sliep wurden
as floeiber glês
dy't net mear bitsjutte as in
fingertaest op it wetter" ¹⁾

„oerein stean hja yn 'e delling fan sinaï
fjirtich dagen kaem de sinne oer it stiente
fjirtich nachten foel de moanne oer harren
en hja freegje it wurd
dan op 'e ingte fan nacht en dei
sil in lichte kâlde wyn oer har teisters gean
en hja sille it fers lêze
dat hy skriuwt yn rudich sân
nimmen sil dat witte kinne
faeks ik sels net
it fers sil myn heil wêze
fan wurden ûnminsklik" ²⁾

Hwat nuodliker de proefnimming is, hwat smelder de stripe tusken kunst en sabeare kunst wurdt. Is de dichter minder bijeftige, dan wanke der in bulte gefaren. Wurdaerdichheden, dêr't slot noch sin yn sit, of gûchelderijen mei lûden en letterfoarmen sûnder dat men dêr de earnest fan it wiere boartsjen yn fielt, binne de skaedkanten fan dy nije taelkunst.

As de fornijers nou alle oarder en regel fan alearen foar de wurdkunst forsmite, hwer moat it wurk fan harren dan oan metten wurde? It is by soksoarte poëzije helte slimmer om echte en neimakke kunst faninoar to ûnderskieden. It komt foar de lêzer of harker sels op, om yn sokke gefallen it tsjêf út it nôt to siljen. Neffens ús moat foar sabearespul hâlden wurde, hwat Geart v.d. Zwaag en Marten Brouwer yn 'e ûndersteande rigels úthelle hawwe:

„der falt hwat fan de wein by 't kriemen
net skrieme net skrieme
net de S krieme

1) Durk van der Ploeg, *lok op eachlingte*. Drachten 1959, s. 27.

2) Lambert Mulder, *jahweh*. Quatrebras, jg. III, 1956, nû. 5, s. 18.

hwant de twade bocht
is om 'e nocht" ¹⁾)

„dyn egen bin berchmarren berchdymarren
as ik dûk sil kjeld my bisette
dûk mar myn dûkmar myn iisdjippe dûkdymar
DY'T IT DRINKWETTER FAN DE STED SMOARCH MAKKET SIL
STRAFT WURDE

dan sil ik op dyn toppen klimme
yn de skuorren fan dyn granyt fine myn fingers hâld
as ik mar folhâld sil ik útsjen oer hiele noarwegen
oer hiele al hiel dyn dal al dyn dielen
diel al
DY'T DE BERGEN YN GIET MOAT SKIS HAWWE" ²⁾

Likemin noasket it ús, dat Jo Smit sa guodkeap Paul van Ostaijen neibaut yn:

„de d e l g o n g fan b a b y l o n en fan a s s y r i e" ³⁾

De oanhael út Marten Brouwer syn wurk docht bliken oan, dat der yn it brûken fan haedletters ek in nije moade ûntstiet. De kaptaelske letter is langer net mear boun oan foarskriften fan 'e sinleare of oan staveringsôfspraken, mar hy moat in wurd by it lêzen opfalle litte en dêr krêft en klam oan jaen. Dêrmei foroaret it karakter fan 'e "lêstekens", dy't yn har wenstige bitsjutting en foarm suver net mear foarkomme. Dat lêste is sa mar net in aerdichheidsje, né, it hinget gear mei de hiele eftergroun fan ús kultuer. Prof. v.d. Berg wiist der yn syn forneamde "Metabetica" op, dat it kulturele libben fan hjoed-de-dei ligt oan "pluriforme polyvalentie", d.w.s. it is in griemman fan wearden, noarmen en krêften sûnder skik of roai wurden. Dat de eksperimentelen de skieding troch lêstekens opjown hawwe, strykt dêr alhiel mei; har tael hat gjin fêste foarmen en noarmen mear, mar wol de lêzer of harker de mooglikheit ta 'werkenning' jaen. Krektlyk as it byld is de sinbou fan 'e dichtrigels 'mearweardich' (polyvalent) wurden. En dêrmei ha wy, tinkt ús, sawol it wêzen as de wurking fan dy nije kunst oanjown.

(Tonei it lêste)

U.J. Boersma.

1) Geart van der Zwaag, Quatrebras, jg. V, 1959, nû. 5, s. 17.

2) Marten Brouwer, *bjirken*. Quatrebras, jg. IV, 1958, nû. 2, s. 18.

3) Jo Smit, *delgong*. Quatrebras, jg. III, 1957, nû. 1, s. 3.

DE FRYSKKE EKSPERIMINTELEN (II)

Nei de opmerkingen oer de nije tael sille wy nou in wurdmannich sizze oer inkelde figuren, dy't mei de fornijing fan Fryslâns dichtkunst anneks binne. Dêrby kinne wy net better, faeks ek net mear dwaen as bisykje om ús persoanlike yndrukken fêst to lizzen.

Lit ús dan bigjinne mei de frou, dy't ûnder mear as ien skûlnamme in noch altiten omstriden, mar sûnder mis eigen plak yn 'e Fryske skriftekennisse ynhat en dy't har as dichteresse *Ella Wassenaer* skriuwt. Sels net mear ta de jongerein hearrend, hat hja yn har poëzije oansluting socht en foun by de eksperimintele rounte fan "Quatrebras". Hwat de ynhâld fan har bondel „Reade runen" (1959) oanbilanget, is it meast opfallende, dat jin dêr in hast ûnfryske stream fan erotyk yn tomjitte komt. De bylden binne faek-en-folle nommen fan bitwongen natuerkrêften. Har dichtsamling bistiet lykwols utersté net út natuerlyryk: dy't dat miene soe, soe him raer forsinne. It binne gauris bylden en wurden út laboratoria en elektryske sintralen, dy't yn har string fersen in rol spylje. Fan fierrens bringt dat wurk jin bytiden de Hollânske dichter Gerrit Achterberg yn 't sin. Ella Wassenaer wit har poëzije net allinne to laden troch it hwat hymjende en hammerjende ritme, mar binammen troch de ynwindige spanning tusken har byldspraak en har eigen ûnbitwongen herts-oandriuw.

Wy geane nou oer ta in stikmannich oare fortsjintwurdigers fan 'e nijste kunstrjochting, dêr't wy hjir it byld fan tekenje sille, lyk as dat ús út har dichtwurk foar eagen stiet.

De fersen fan *Jan Wybenga* syn earste bondel "Amoeben" mei har forstanlik neigeanbere bylden moat men foar it meastepart noch ta de ympressionistyske lyryk rekkenje. Allinne „hurrel", de útsetter fan dy rige, wie in dichterlike proefnimming, dy't troch de rêstige Fryske bislettenens hinne briek. Yn dy ôfdieling brocht er in fornijing, fan 'e foarm sawol as fan 'e ynhâld, mar it is him net alhiel slagge en smei dy beide ta in ienheit. Syn nijste dichtsamling „Barakkekamp", acht jier letter útkommen, moat men sjen as in fuortset proefnimmen mei de foarm, wylst de ynwindige ienheit fan it fers, d.w.s. de needsaek fan *dy* wurden op *dat* plak yn *dat* metrum, helte sterker wurden is. Hwat de ynhâld oangiet, bitsjut dat tagelyk, dat it boartlike, oerstjûre en bytiden hwat ropperige fan „hurrel" bistjurre is ta geve, grimmitige tael, like sterk as hurd. Dizze dichter brûkt de wurden net om in barren of fielen to bimanteljen, mar om it to ûntmanteljen. Yn dy earlike rjochtutens is er in bern fan syn tiid en hy wit syn fielen fan krisis en ûndergong faken treflik to uterjen. Party boekbisprekkers sjogge 'neaken' foar 'dea' oan en binne bang fan sa'n ûntmaskering; my tinkt, dat Wybenga earder ôfbrekt, om romte foar fierder en djipper ûndersyk to krijen. Nei ynkringend skôgjen fan in foto skriuwt er sels dizze wurden del:

„Ik skril tobek foar 't glêdde glimkjen,
spegele yn 'e deadske flakte
fan it glêshurd brún bromide.

Mar inkeld troch dat poalflak hinne
kin 'k mysels
biglide" ¹⁾

De poëtysk mistribele lêste rigels der bûten litten, leit dêr leau'k de kaei ta it forstean fan ús dichter: wy sjogge tsjin it poalflak fan syn tael en tinzen oan, hysels is lykwols ûnderweis en toevet dêr net, hy wol ús allinne ynskerpje, dat dichters fan dizze tiid gjin omwegen mear lâns kinne.

Fan *Tjitte Piebenga* binne nou trije bondels forskynd, dy't inoar gâns ûntrinne, hwat fersfoarm en toan oangiet. Dy dichtsamlingen, titele „fersen foar marida“, „de thermen fan karratsjana“ en „fersen“, kamen nei koarte tuskenskoften yn 1958, 1959 en 1963 út. Inkeld op 'e folchoarder ôfgeande, soe in skôger der nei oerhingje kinne en meitsje dêr in ûntjowing fan syn dichterskip út op. Dy wei ta forklearring hawwe skriuwer en útjower lykwols ôfsletten, mei 't hja efteryn de krekte tiid fan ûntstean ôfprintsje lieten.

1953 '54 '55 '56 '57 '58 '59 '60 '61

fersen foar marida

de thermen fan karr.

fersen + 2

Wy krije dan it byld hjir-
njonken en dêr kinne wy
yn alle gefalle twa

dingen út ôfnimme: tiidsforskil hat der winliken allinne mar tusken de earste en de trêdde bondel west; de bondels 2 en 3 binne sawat tagelyk ûntstien en de skriuwer moat der syn reden foar hawn ha om dy dochs apart út to jaen. Bisjogge wy nou de ynhâld, dan docht it bliken, dat it twadde en trêdde string fersen inoar krekt it fierst ûntrinne, mar dat fan beide samlingen de oansetten yn 'e earste bondel to finen binne. Dy't nei it forskinne fan „de thermen“ miende to witten, hoe't Tj. Piebenga him as dichter ûntjaen soe, holpen dy syn „fersen“ wol út 'e dream. It gehiel oereagjend, soene wy nou hwat hoedener sizze kinne, dat Piebenga it nei syn earsteling nei twa kanten bisocht hat en dat allinne in fjirde bondel útwize kin, hokker kant oft er by einsluten kieze sil.

Lit ús dan nou it wurk sels ris hifkje. De „fersen foar marida“ soe men it forhael fan in toraende leafde neame kinne; de ôfdielingen hjitte dan ek fan *yntocht* en *delgong*. Nei in lyryske opteinens weeft de dichter hwat nofteren ôf mei in dream, in ôfrekken, dêr 't ek hwat libbenseangst, in tobekskriljen foar it forgonklike en foar folsleine oerjefte, mei ûnder spilet. De bou fan 'e fersen is wakker ûngelikens: hymjende rym- en foarmleaze bousels steane nêst terzinen, nêst strofen mei it simpele ab/ab-rym en sels nêst sonnetfoarmen (binammen yn it lêste skift). Somtiden hat it fers to min ynhâld om de kunstige bousels to rjochtfeardigjen. Sagau't der ek mar ien wurd út it forbân falt, wurdt de hiele utering bispotlik. It docht ús dan ek gjin nij, dat in bysfeint ²⁾ yn „Quatrebras“ sa 'n fers gekoanstekkerich neidien hat, mei deselde bou en rigellingte, mar mei sljochtwei wurden en in platte, deldrachtige ynhâld. De

1) Jan Wybenga, *Barakkekamp*. Ljouwert 1962, s. 9.

2) Sierd Siebenga, *dyn teannen*. Quatrebras, jg. IV, 1958, nû. 7, s. 12.

faeijens fan in sa great foarmforskaet by ien thema kaem noch helte dúdliker út yn “de thermen fan karratsjana”. Lyrisk en boartlik by útstek, waerd Tj. Piebenga dêryn de Fryske fortsjintwurdiger fan 'e “poësie pure” mei bitsjoenende, to uzes alhiel nije lûdmeldijen. Nêst fersen sûnder einrym en mei omslutend rym komt dêr faker it pearrym aa, bb, cc oan bod, dat de wurking fan 'e einlûden fansels noch forsterket. De earste fersen yn dy bondel slute oan by guon fan 'e foarige samling, mar fierderop hat de lûdboarterij los fan 'e bitsjutting de oerhân. De libbenseangst wurdt weisongen yn in birûzing oan 'e tael op it smelste front, in fjûrwurk, dêr 't men jin efkes oan forgappet. Dêrby falt jin in styleigenaerdichheit op, dy't maklik ta in kunstke, in gauwichheitsje wurde kin. Hy mei ntl. stomme graech oer eigenoanrette trije- of fjouwerliddige eigenskipswurden en sikerwier binne dêr inkelde prachtige fynsten by, mar dy forsûpe yn in flood fan nuveraerdige nijfoarmingen. Hjir folget in lytse samling, dy't wy út “de thermen” gearbrocht hawwe: *apelwurge* (s. 14), *bitterswiere* (s. 10), *brekkeldeade* (s. 4), *driftichbloune* (s. 14), *frissellange* (s. 13), *fûnkelromme* (s. 15), *kletterdead* (s. 12), *knetterread* (s. 12), *kolderread* (s. 12), *linkenreade* (s. 15), *paverdroke* (s. 12), *spetterreade* (s. 12), *stanjebrune* (s. 16), *tangeldronken* (s. 13), *wankeldjûre* (s. 13), *wankelfroede* (s. 12), *wetterblank* (s. 14), *wetterblauwe* (s. 4, 5), *wettersange* (s. 11), *wingelgiel* (s. 12), *winterslank* (s. 14).

Hâlde wy de „fersen” dêrnêst, dan witte wy nou, dat yn 'e twadde bondel it skom sammele wie, it brûs fan in djipper rinnende ûnderstream. Apart en efterinoar bisjoen, binne dy dichtbondels de utersten fan ien talint, hwant yn „fersen” oppenearje har allinne de mismoed en it forset tsjin it breklike, it ûnfolsleine. Yn dy gedichten brûkt er gjin inkeld rymskema mear. Wy leauwe, dat Piebenga op gjinien fan dy beide utersten fêstlein wurde mei en dat wy noch gâns fan syn talint forwachtsje kinne, as it troch it libben ripe is en hy de tobrutsenheit fan it minskebistean alteast yn 'e tael oerwinne kin. Oerwinne - en net him dêrûnder deljaen; forlike mei de “marida”-bondel brekt yn 'e lêste „fersen” suver in wurge birêsting troch, dy't lykwols noch net op it libben woun en sadwaende noch hwat to guodkeap is.

De dichter *Durk van der Ploeg* hat ont nou ta twa bondels útgjown, dêr't er sûnder mis in eigen plak yn 'e nijste Fryske taelkunst mei biset. Ut syn earste dichtsamling koe men him as in eksperiminteel romantikus yn dy sin, dat er alle war die om yn folslein frije fersfoarmen it fielen en bilibjen fan 'e minsken yn har ûnderlinge forhâldingen en fan 'e minske foar God en de natuer oer útinoar to raffeljen. Hy joech him sa djip yn 'e forbânnen, dy 't de minsklike geast lizze kin, dat de lêzer fan syn wurk ta in oare wrâld ynkomt, lyk as men by deagewoane deistige dingen ûnder in mikroskoop nije en frjemde forskynsels ûntdekt, dy't it natuerlike each forhoalen bliuwe. De fersen yn dy bondel steane lykwols allegearre net op deselde hichte. Bytiden wol de dichter heger gripe as syn telformogens rikke. As thema's komme iderkear de geheimen fan natuer en libben werom, dêr 't it tinken op 'e stomp rint. Om it mei syn eigen wurden to sizzen: hy “siket taestend nei tinzen oer / libben en dea / hjoed en moarn / bistean en net bistean / skepping en herskepping . . .” (s. 29). Dêr hinget ek syn foarkar foar oer-wurden lyk as *God, libben, dea, ierde, wetter, loft, fjûr, frou, mem, bern* mei gear.

Yn syn twadde bondel, „It Libertynsk Gehucht", forskynd yn 1964 as jannewarisnûmer fan “De Tsjerne”, biheint er him alhiel ta de kearn fan 'e niisneamde thema's, dy 't er diskear set yn it ramt fan syn oantinkens oan it herntsje yn 'e wrâld, dêr 't er hikke en tein is. Hy bringt dy motiven gear yn 'e bankrite fan it eigen doarp, dat er lykwols net biskriuwt, sa't it der yn wierheit útsjocht, mar lyk as hy dat mei syn geasteseach skôget. Om dat magyske, yn himsels opboude byld foar de lêzer op to roppen, makket de dichter brûkme fan in geheimtael, optillend fan âldfrinzige wurden, dy't bûten dy fersen foar it meastepart al ta fuotten út binne. De fersfoarm is trochstrings frij, mar inkeldris brûkt er hjir ein- en binnenrym, nammersto mear lykwols it âldgermaenske stêfrym, dat noch altiten eat fan syn magyske wurking biwarre hat. In bisûnderheit fan Van der Ploeg syn lêste wurk is fierders, dat dêr trije - ek as sadanich printe - proazadichten yn opnommen binne. It doarp út syn bernetiid, de dêr wrottende en wramende minsken, de ivige wiksel yn 'e jiergong en it opgean, bloeijen en forsinken fan 'e slachten krije dêr boppesinlik, mearkeeftich, spoekeftich stal, binearjend fan taelmagy, dêr 't dea en libben, forline en hjoed folslein yn gearrane. Wol men it earne mei forlykje of oan hifkje, dan soene wy wize wolle op Bert Schierbeek of faeks better noch op Dylan Thomas syn “Under the Milkwood”. Men mist by him noch faken eat fan it lykwicht, dat dy skriuwers tusken djippe earnst en fine humor foun hawwe. Under de jonge Fryske dichters mei men Durk v.d. Ploeg yn alle gefallen wol de djipsinnichste neame, tinkt ús.

Ta bislút fan dizze koarte skôging folget hjir ús bitinken oer *Jelle de Jong* syn wurk, dêr 't wy yn it foarôfgeande al mear as ienris in eintsje út oanhelle hawwe. Nei foaren kommen yn 'e rounte fan “Quatrebras”, koe er him troch syn natuerlike oanliz yn koarte tiid ta in dichter fan bilang ûntjaen. Oft dat talint it lykwols by it âlderwurden op ien tij hâlde kin, stiet noch to bisjen. Hy oppenearret him yn syn fersewurk almeast as in rebelske geast, opkommend tsjin alles hwat bistjurre, nearzich en binypt is. Syn kunst hawwe de streamingen fan it ekspressionisme en fitalisme har merk op set. Yn it geefste, meast oertsjûgjende dichtwurk treft men bylden en uteringen oan, dy't jin oan Kafka en ek oan Lucebert tinke litte. Op oare plakken bisaut men jin der wer oer, dat er de tael sa min yn 'e macht hat, hwertroch er ûnnedich alderhanne hollanismen troch syn wurk hinne mjukset. Bûtendat ha wy by him faken it gefoel, dat er in sabearespultsje boartet, dêr 't it eigen ik fan 'e dichter omraken yn opfizele wurdt, forlykje de rigels:

„ik bin in stjerre oan 'e himel
en ik laitsje om 'e meteoaren" ¹⁾

„ik bin in byldhouwurk
ik swim yn 'e loft" ²⁾

„ik bin de profetyske fûgel" ³⁾

1) Jelle de Jong, *út 'e pas*. Drachten 1958, s. 14.

2) Jelle de Jong, o.w., s. 5.

3) Jelle de Jong, o.w., s. 20.

„myn libben is fleantúch
en stiet yn 'e start" ¹⁾

Nou't er yn it dûmnysamt kommen is, sil it to biduchtsjen stean, oft er syn kosmysk libbensfielen forbine kin mei de djipste wierheden, dy 't de Hillige Geast him iepenbierje wol.

U.J. Boersma.

1) Jelle de Jong, o.w., s. 17.